

“Involta” Ilmiy Jurnali

Vebsayt: <https://involta.uz/>

SO’Z NAQQOSHI- BOBOJON TARROH

Abdusamatova Umidaxon Alisherzoda

O’zMU JURNALISTIKA FAKULTETI 2-BOSQICH TALABASI

Annotatsiya: Mazkur maqolada Muhammad Rahimxon II – Feruzning xos devonlik mansabida bo’lgan, 30 dan ortiq qo’lyozma asarni kitobat qilgan xushnavis xattot – Bobojon Tarrohning hayot yo’li, adabiyot hamda tarix fanlariga qo’shgan beqiyos hissasi, “Majmuat-ush-shuar” asari va ushbu asardan o’rin olgan 101 g’azali haqida yoritilgan.

Kalit so’zlar: adabiyot, buyuk bobolarimiz, adolatpesha, ma’rifatparvar, Bobojon Tarroh,

Emdi ne yanglig’umid aylay vafo ondin dame,
Kim, oning ismin demishlar olam ichra asru dun.
(Bobojon Tarroh - Xodim)

Adabiyot - inson ruhiyatini, ma’naviyatini boyituvchi beqiyos xazina. Ushbu xazinani to’ldirish, uni asrdan-asrga olib o’tish uchun ko’plab insonlar harakat qilishgan va qilishmoqda ham. Ammo shunday zahmatkashlarimiz borki, ularning

hayot yo’li, ijodiy faoliyati, bizga qoldirgan merosi, orzu-umid, maqsadlari nainki ismlari ham ma’lum emas. Bunga sabab esa istiqlolgacha bo’lgan davda faoliyati qora bo’yoqlarda yozilgan, adabiy ijodi o’rganilishi taqiqlangan ma’rifatli adabiyot namoyondalarimizdir. Tarixiy haqiqatni tiklash, buyuk bobolarimiz qoldirgan merosni asrab-avaylab, izlanib, ularni keljak avlodga yetkazish biz adabiyotshunoslarning asosiy vazifamizdir.

Mustaqillik yillarida tarixiy haqiqatni tiklash, buyuk merosimizni o’rganish borasida ulkan yutuqlarga erishildi, mustabid qizil imperiya davrida qatag’on etilgan o’nlab allomalarimizning ijodi o’rganilib, xalqqa qaytarildi. Istiqlolgacha bo’lgan davrda faoliyati faqat qora bo’yoqda yozilgan, adabiy ijodi esa o’rganish taqiqlanganlardan biri Xorazm xonlari orasida eng uzoq humkronlik qilgan va adolatpeshaligi, ma’rifatparvarligi bilan tarixda o’chmas iz qoldirgan Sayyid Muhammad Rahimxon Bahodirxoni soniy – Feruz edi. Feruz XIX asr Xorazm adabiy va madaniy muhiti osmonida qamar yanglig’ porlab turdikim, buning samari o’laroq uning atrofida iste’dodli shoirlar, bastakoru san’atkorlar yulduz kabi porlab, g’azallar aytdilar, devonlar tartib berdilar, kuy va qo’shiqlar ijod etdilar. Ijod ahli – mehr ko’rgan, qadr topgan joyda ijod bulog’I to’xtovsiz qaynayveradi, ma’naviyati yuksalaveradi, milliy iftixor chechak ochaveradi. Feruz davrida ijod ahli chin ma’noda yuksak qadrlangan. Saroyga jalg etilgan shoirlar moddiy va ma’naviy jihatdan rag’batlantirilgan, yetarli maosh, oziq-ovqat bilan ta’minlanishdan tashqari, vaqt-vaqt bilan mukofotlab turilgan. Ijod ahli ham bu g’amxo’rlikka javoban bir-biridan go’zal abyotu nodir asarlar yaratgan. 1908-yilda Ahmadjon Tabibiy tomonidan tuzilgan “Majmuat ush-shuar” (Shoirlar majmuasi) asarida Feruzning yuz g’azaliga qilingan 32 shoir, jumladan, Sultoniy, Sodiq, Sa’diy, G’oziy, Mirzo, Tabibiy, Mutrib, Avaz, Chokar, G’ulomiy, Xayoliy bilan bir qatorda Bobojon Tarroh – Xodimning ham payrovleri o’rin olgan.

Bobojon Tarroh Azizov 1878-yilning 5-avgustida Xivaning Ichan qal’asida tug’ilgan. Bobojon Tarrohning otasi Abdulaziz maxdum yoshligidan Xodim taxallusi bilan g’azallar yozganlar. To’rt yoshidan otasidan ajralgan Bobojonning

onasi O'g'iljonbeka butun hayotini farzandining ilmli bo'lishiga bag'ishlagan va uning she'riy iqtidorini ko'rib, otasi kabi Xodim taxallusini qo'llashni maslahat bergen. Bobojon Tarroh shoir-u tarjimonlar oilasida dunyoga kelib, onasi tomonidan barcha bobolari mashhur xattotlar bo'lganlar. Uning ona tomondan bo'lgan bobosi Allohbergan Tarroh shu qadar go'zal husnixat turlari va uslublarini bilganlarki, naqqoshlik san'atida tengsiz naqqosh darajasiga yetib, Said Muhammadxon tomonidan ardoqlanib, Tarroh laqabi berilgan. Tarroh so'zi – naqsh soluvchi, naqqosh kabi ma'nolarni anglatadi.

Bobojon Tarroh – Xodimning beadoq iqtidori hamda go'zal insoniy fazilatlari uning yurak qoniga bobolari tomonidan singganligiga shubha yo'q. Xodim – Feruzshohning maxsus topshirig'iga binoan №1192 raqamli bayozni abru bahor uslubida ko'chirib yozgan. Bunda u bahor bulutining shakli solingan varoqlarga jadval tortib, matn yozib chiqqan hamda har bir varaqlariga oltin suvi purkagan ekanlar. Bu bayoz Feruzshohni hayratga solib, unga o'z devonini ko'chirib yozishni ishonib topshiradi. Bobojon Tarroh ushbu devonni ham mehr bilan bejirim va bexato ko'chirib Feruzshohning hurmatini qozonadi. Feruzshoh uni ardoqlab o'z ismi yoniga "Tarroh" laqabini qo'shib yozishni loyiq deb topadi. O'sha davrda bu avlod uchun Tarrohlar laqabi shon-shavkat toji, obro' timsoli bo'lgan. Bobojon Tarroh 1965-1967 yillarda "Xorazm shoir va navozandalari" nomli o'z tazkirasini yaratgan. Ushbu kitobda XIX asr oxiri XX asr boshlarida Xorazm adabiy muhitida yashab ijod etgan va ko'pchiligi o'sha yillarga qadar hammaga noma'lum bo'lgan shoirlar, Feruz va uning faoliyati o'sha faoliyati o'sha davr adabiy-ijtimoiy hayoti, xon himoyasidagi saroy shoirlarining ijtimoiy kelib chiqishi, xulq-atvori, taqdiri to'g'risida so'z yuritililadi. Ushbu tazkirani yozish sababini o'sha davrda Bobojon Tarroh 31 shoirga bosh qilib tayinlangani, ular haqida ko'plab ma'lumotlarni bilgani, hamda kelajak uchun katta bir meros bo'ladi degan maqsadda 95 yoshda yozganlar.

Bobojon Tarroh – Xodim 1971-yil 11-iyulda 93 yoshida olamdan o'tdi. Undan bizga "Xorazm shoir va navozandalari" tazkirasi, o'nlab qo'lyozma kitoblar hamda

she’riy devoni meros bo’lib qolgan. Bobojon Tarroh vafotidan oldin “Butun umrim xattotlik bilan, yozuv-chizuv bilan o’tdi. Biroq turli bayozlarga, “Majmuat-ush-shuar” to’plamiga kirgan g’azallarimni jamlab alohida kitob qila olmadim. Mening barcha kitoblarimni nashrga birgalikda tayyorlab chiqaringlar” – deb, vasiyat qilgan ekanlar.

“Majmuat-ush-shuar” asari silsilasiga Bobojon Tarroh – Xodimning 101 g’azali kirgan. Bobojon Tarroh – Xodim g’azallarini o’qib, uning iqtidorida shoir bobolari Munshiy-Muhammad Nazar Devon, Kone’-Abduqodir devon qalamiga mansub hayot falsafasini tuyamiz. Xodim nazmida inson bu yorug’ olamga o’zidan yaxshi nom qoldirish, millat va vatan manfaatini o’ylash, kelajak avlodga o’zidan yaxshi nom qoldirish, millat va vatan manfaatini o’ylash, kelajak avlod uchun o’zidan muqaddas yodgorlik qoldirish uchun keladi, degan hayotbaxsh g’oya mavjud. Bobojon Tarroh – Hodim olam go’zalliklarini, yorga bo’lgan ishqi, yor vaslini, do’stlar diydorini madh etib g’azallar bitgan. Ulardan misol keltirsak:

(45-b, 46-a varaqlar)

G’azali Xodim, 149.

Bu sifat husningga, ey dilbar, dilu jonim fido,
Ham muanbar kokilingga naqdi iymonim fido.

Budu nobudimni jonparvar labingning ramzig’a,
Aylasam albatta kamdur, ey suxandonim fido.

Furqating ichra qarorg’on ko’zlarimni ravshan et,
Aylayin jon javharin, ey mohi tobonim, fido.

Kelgin emdi majlisimga mehr rasmin ko’rguzub,
Naqdi jonimni etay, ey ko’nglum olg’onim, fido.

Yuz adou lutf ila quchdur dame nozik beling,
Dahrning bo’lsun bori, ey sho’xi jononim fido.

Nuqta yanglig’ yuz uza xolu xatingg’ a tong emas,
Bo’lsa jami mamlakat, ey shohi xubonim fido.

Oz erur ul otashin ruxsorin ishqida o’lsang,

Xodimo, bulbuldek etgan tun-kun afg'onim fido.

Ya'ni:

Buningdek husninga, ey dilbar, dil-u jonim fido,
Muattar hidli kokilinga naqdi iymonim fido.
Jonparvar labing ramziga bersam bor-u yo'g'imni,
Albatta kam bo'lar ey suxandonim fido.
Sog'inchingda qoraygan ko'zlarimni ravshan qil,
Aylayin jon gavharin, ey mohi tobonim fido.
Mehr rasmin ko'rsatib kelgin endi yonimga,
Butun jonimni beray, ey ko'ngil olganim fido.
Yuz ado-yu lutf bilan quchdir nozik belingni,
Dunyoni bo'lzin bari, ey sho'xi janonim fido
Nuqtadek yuz uzra xolingga tong emas,
Bo'lsa jami mamlakat, ey shohi xubonim fido.
Oz bo'lar otashin yuzi ishqin olovida o'lsang,
Xodimning bulbuldek etgan tun-kun fig'oni fido.

Ushbu payrov g'azalda oshiqning yorga bo'lgan ishqi, uning nozik sifatlariyu, yor vasli uchun butun borini fido qilishi go'zal tarzda tasvirlab berilgan. Ey, ko'ngil olganim, mehr ko'rsatib bir yonimga kelsang butun jonim senga fido bo'lzin deb kuylangan.

(61-b, 62-a varaqlar)

G'azali Xodim, 209.

Olursen elni ko'nglin bir zamonda,
Seningdek dilbare yo'qdur jahonda.
Labingdin bo'sa be zar ber, desam gar,
Degung noz aylabon: bergum nihonda.

Qading sarvi bila ko'rgach uzoring,
Dilim qumri-yu, bulbuldek fig'onda.
Agar bir lahza oyrilsang ko'zimdin,
Borurman darbadar deb, qoy makonda.
So'rog'lab ko'ying ichra borsam ag'yor,
Etib dashnom der: borg'il u yonda.
Sari ko'yingda sargardon itoso,
Bo'lubdur ish manga deb mah qayonda.
San emdi Xodimning holig'a rahm et,
Yo'q ersa g'uncha yanglig' bag'ri qonda.

Ya'ni:

Olarsan el ko'nglini bir zamonda,
Sendek dilbar yo'qdur jahonda,
Labingdan bo'sa be zar, ber desam gar,
Deding, noz qilib, bergum pinhonda.
Qadding sarvi bilan ko'rgach yuzingni,
Dilim qumri-yu bulbuldek fig'onda.
Agar bir lahza ayrilsang ko'zimdan,
darbadar borurman, deb, qoy makonda.
So'rab ko'ying ichra borsam ag'yor,
Dashnom berib deysan: borgin u yonga.
Boshdan oyoq ko'yingda sargardon etib,
Bo'libdi ish demoq menga oy qayonda.
Sen endi Xodimning holiga rahm qilgin,
Yo'qsa g'uncha kabi bag'ri qonda.

Ushbu payrov g'azal ham yor ishqiga atab bitilgan bo'lib, oshiq holi, yor ta'rifi, hamda unga bo'lgan ishqi yoritilgan. G'azalning maqtasida Bobojon o'z

ismi sharifini Xodim deya kiritib o'tganlar.

Ham kotib, ham tarjimon, tengi yo'q xattot, so'z naqqoshi- shoir bo'lган Bobojon Tarroh har sohada o'z ishini ustasi bo'lганlar. Butun umrini ijod uchun, kelajak uchun nimadur qoldirish maqsadida yashagan ijodkorning asarlari o'z muhlisini, kitobxonini topishi ularning azaliy orzusi hamda so'nggi nafaslarida qilgan vasiyatlari bo'lган. Shu boisdan ham ularning hayoti, qilgan ishlari hamda ijodi haqida o'rganishga harakat qildim. Bobojon Tarroh ijodida ochilmagan qirralari hali talaygina. Tariximizni qadrlaydigan, ilmni-ijodni baholay oladigan insonlar Bobojon Tarroh ijodidan ko'plab xazinalar topishi, ularni tarix zarvaraqlaridan joy toptirib, Bobojon Tarrohning vasiyatlarini bekamu ko'st ado etish kabi ma'suliyatli ishni ado qilishlari mumkin. Bu esa so'z naqqoshi bo'l mish – Bobojon Tarroh nomini kelajak avlod uchun ham tanita olish, adabiyotimizni beqiyos asarlar bilan boyitish demakdir.

Foydalilanligan adabiyotlar:

1. **“Sitamgar garduni dun”** Anbara Otamurodova, Ollanazar Abdurahimov – “Tafakkur qanoti” 2013
2. **“Feruz”** Davlatyor Rahim, Shixnazar Matrasul –Toshkent 2011
3. **“Xorazm navozandalari”-** G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti 1994
4. **“Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati”** 1-tom Toshkent 1983
5. **“Navoiy asarlari uchun qisqacha lug'at”** Fan nashriyoti1993